

Németh Zoltán

TEMETŐ HELYETT PARK

Megjelent a Magyar Szóban
2010. október 31.

A verbászi régi városi temetőt teljesen benőt-
te a gaz – A városvezetés parkot tervez a he-
lyére – Mi lesz a tömegsír sorsa?

Bordás Győző Kertkapu című könyvéből tudom meg, hogy a város ezen részén rend-
szertelen és szétszórt kis temetkezési helyek
voltak. A két háború között az egyházi fele-
kezetek – a katolikus, a református, az
evangélista, a görög katolikus és a zsidó fele-
kezet – megegyeztek abban, hogy ezeket a
kis temetkezési helyeket egységesítik, bőví-
tik, rendezik és parkosítják. Ezt a munkát az
író édesapjára, Andrásra bízta, aki nem-
csak kertésztudományáról volt híres, ha-
nem parképítő és térformáló képessé-
géről is. „Jó nagy területet méretett ki
apám a csatornaparti kaszálóból, mert
hosszú időre, nem kevesebb mint ötven
évre tervezték sírkertnek a gazdagodó
városkában ezt a helyet. A papok elfo-
gadták apám számításait, miszerint, ha a
lakosság évi elhalálása két százalék, a
gyarapodás viszont ennek a duplája, és ha
lakosonként öt négyzetméter terület kell
ehhez, s mindamellett ezen öt vallási fele-
kezet osztozik, s a területet kapukkal és szé-
lesebb utakkal, mezsgyékkel illő elkülöní-
teni, akkor ekkora és ekkora méretűvé kell
tervezni.” Balról a borostyánnal benőtt nagy-
kereszt, ahova a tömegsírban eltemetett hoz-
zártartozói minden évben virágot helyeznek,
ahol gyertyát gyújtanak. Még ötven év sem

telt el, a polgárokat arra szólították fel, hogy
halottaik maradványait vigyék át az új teme-
tőbe. – 1963-ban, a Szenttamási út mentén, ott,
ahol már volt is temető, katolikus és pravo-
szláv, oda tervezték az új temetőt – mondja
Huzsvár László püspök, aki 1961-től 1970-ig
Verbászon papként, plébániakormányzó-
ként szolgált. – De nemcsak a belvárosi te-
metőből kellett volna a földi maradványokat
átvinni az új temetőbe, hanem a többiből is.
Például a vasút mellett áll egy közös evangé-
likus és református temető, amelynek van
egy katolikus

***"Azt gondolom, hogy mindenkinek, így
a magyaroknak is joga van a
végtisztességet megadni azoknak, akik
áldozatul estek ezeknek a
cselekedeteknek. Pusztán csak a
magyarságuk miatt, csakúgy mint 1942-
ben, csak azért, mert valaki szerb, vagy
zsidó volt, érte méltatlan halál az
embereket. Elvárjuk a szerbségtől azt az
érzékenységet, hogy a magyarságnak is
joga legyen megadni a végtisztességet
a tragédia áldozatainak." Lomnici
Zoltán, a magyarországi Emberi
Méltóság Tanácsának elnöke, 2011.
március 26.***

része is. Tudomásom szerint oda még mindig temetkeznek. Egyébként az 1963-as felszólítás ellen jómagam is és a hívők is tiltakoztak, így még egy ideig engedélyezték a belvárosi temetőben a temetkezést. Én már nem voltam Verbászon, amikor a hetvenes évek elején az önkormányzat ismét közzétette, hogy a belvárosi temetőben megszünteti a temetkezést, és aki óhajtja, hozzátartozói földi maradványait vitesse át az új temetőbe. Ekkor többen meg is tették ezt, de sokan nem. Attól az időtől a régi temetőt a városatyák úgy kezelik, mintha az ott eltemetettek hozzátartozói beleegyeztek volna, hogy a sírokat a földdel tegyék egyenlővé, és oda parkot vagy mást építsenek. És építettek is. A park ugyan még csak terv, de a temető egy részén, egészen pontosan a zsidó temető egy részére benyúlt a verbászi sportközpont, amely mellesleg Vajdaság egyik legszebb sportközpontja. Fischer Aranka: Azt hiszem, hogy mindenki örülne annak, ha ezt a hatalmas teret az önkormányzat rendezné – Mielőtt a zsidó temetőre építettek volna, Belgrádból ideutazott a főrabbi a munkatársaival és elkészítették az itt eltemetett zsidók teljes névjegyzékét – közli velem Fischer Aranka nyugalmazott matematikatanár, aki közvetlenül a temető melletti utcában lakik. – A földi maradványok és a sírkövek egy részét átvitték az új temetőbe. Tudomásom szerint mindez a zsidó hitközség beleegyezésével történt. Férjemmel 1974-ben költöztünk ebbe a házba. Akkor még temetkeztek ide, talán még két évig. Nagyon sokan átvitték hozzátartozóik földi maradványait az új temetőbe, ennek ellenére sokáig ez is rendben volt tartva. Sőt Kassából egy ideig csoportosan jártak ide azoknak a német tiszteknek a hozzátartozói, akik itt haltak meg. Ugyanis a temető melletti futballpályán a háború alatt fogolytábor volt. Az elhunyt SS-tiszteket ide temették, de sírhe-

lyüket semmivel sem jelölték meg.

Csupán a sírhantok jelezték nyugvóhelyüket. A kasseliéknak azonban megvan az elhantoltak pontos térképe, így ami-

Verbaszi áldozat

kor egyszer eljöttek felkeresni hozzátartozóikat egy-egy kis névtáblával jelölték meg a sírhantokat. Vékony karócskával szúrták a földbe. Később ezek a névtáblák eltűntek, eljátszották a gyerekek. Mondom, egy ideig rendezték a sírkertet, a még itt maradt holtak hozzátartozói ellátogattak ide, de amikor néhány évvel ezelőtt a városi csatornahálózatot a temető mellett és azon át vezették, a földmunkával hozzáférhetetlenné tették a temetőt, a földet a sírokra túrták. Károly atya: Méltó emléket kellene állítani az itt eltemetett elhunytaknak. Hideg lévén, Aranka egy kabátot ölt magára és arra kér, hogy menjünk vele. Megmutatja, hol van az 1944-ben kivégzett magyarok tömegsírja. – Én, és azt hiszem, hogy mindenki örülne annak, ha ezt a hatalmas teret az önkormányzat rendezné, de halottaink megérdemelnék, ha valamilyen formában megjelölnék a temető helyét és emlékművet állítanának az 1944-ben ártatlanul kivégzettek tiszteletére. Ugyanez a véleménye Szabadi Károly atyának is. Ő ugyan verbászi születésű, de nem itt szolgált. Egy-

két hónapja került vissza szülővárosába. A parkosítási tervről hallott, de a részletekről még nem tájékozódott. Nála beszéltük meg a találkozást Háik Árpáddal, a Szirmai Károly Művelődési Egyesületelnökével, aki szintén megerősíti, hogy a tömegsír a belvárosi temetőben van, de a vasút menti temetőben is hantoltak el kivégzetteket. Háik Árpád: Itt vannak eltemetve a nagyszüleim. Erről sokáig nem lehetett beszélni – vallja Haik Árpád. Nagy ritkán a családban, de akkor is este, bezárt kapuk, besötétített ablakok mellett. Ma már ez sem tabutéma, mégsem látom azt, hogy emberi módon rendezné ezt a kérdést az ország. Árpáddal együtt bejárjuk a temető járható részeit. Megmutatja a nagykeresztet. Ha nem mutatta volna meg, sohasem tudnám, hogy az, ugyanis teljesen benőtte a borostyán. – Nagyszüleim is itt vannak eltemetve. Szüleim nem akarták megbolygatni nyugalmukat azzal, hogy átvigyék hamvaikat az új temetőbe. Egy ideig kijártunk a sírjukhoz, gondoztuk, de most már éveken át nem tudunk hozzájuk jutni. Ott, a Bosnyák utca mellett van a negyvennégyes tömegsír. Az ott nyugvók hozzátartozói minden évben a nagykereszt-hez hoznak virágot, itt gyűjtanak gyertyát, mert nem tudnak a tömegsírhoz jutni. Arról a házról, amely a sírkert sarkán áll, azt gondoltam, hogy a temetőcsősz háza. Fischer Magdaléna nyolcvanéves asszony lakik benne. A temetőcsősz háza. Utoljára Jónás Veronika, az utolsó temetőcsősz lakott benne – Nem ez volt a temetőcsősz háza, hanem amaz ott. A kéménye látszik. Jónás Veronika volt az utolsó temetőcsősz. Miután háza kigyulladt, kapott másik

lakást, ide pedig a cigányok költöztek önkormányzati engedéllyel. Mindent elloptak a házról, de a temetőből is, amit csak el tudtak vinni. Többször is panaszkodtam az önkormányzatnál, hogy vagy engem, vagy őket lakoltassák ki innen. Végül őket lakoltatták ki, ugyanis már csak a csupasz falak maradtak meg, lakhatatlanná vált a ház. Itt-ott látszik ki a sűrű bozótból egy-két még el nem lopott sírkő. A temetőből, amit csak el lehetett mozdítani, mindent elvittek. És nemcsak a cigányok, hanem mások is. A téglát, a kerítést, a sírköveket. A márvány sírkövekért leginkább éjjel érkeztek. Kőfaragók, vagy emberek az ő megbízásukból, akik teherautókkal szállították el a drága köveket. De a kápolnák is eltűntek, és ki tudja, még mi minden. A tömegsír azonban még megvan. Még mielőtt az önkormányzat illetékésével beszélgetnék, megkérdezem Matuska Mártontól, az 1944/1945-ös atrocitások kutatójától, mit tud erről a tömegsírrol? – Adatgyűjtésem során jelentkeztek Zágrárból, Sopronból és néhány vajdasági városból Verbászról elszármazottak,

akik a kivégzettek jegyzékével is szolgáltak. Persze ezek a jegyzékek hiányosak, de ebből megállapítva, valamint a helyben gyűjtött adatok alapján mondhatom, hogy a belvárosi temető tömegsírjában legalább 350 embert hantoltak el. Mások azt állítják, hogy számuk sokkal nagyobb.

Mindenesetre ezt a helyet meg kellene jelölni, és nem sza-

bad megengedni azt, hogy több hasonló tömegsír sorsára jusson, hogy ráépítsenek egy sportcsarnokot, vagy autóbusz-állomást, vagy tömbházat. Az önkormányzatban a téma kapcsán Boris Bjelovictyal, a helyi közösségekkel, egyházi közösségekkel, civil szervezetekkel való együttműködéssel megbízott tanácsstaggal beszélgetek. Elmondja, hogy a jelenlegi hatalom igen siralmas kommunális állapotokat örökölt, amit rövidebb-hosszabb idő alatt megpróbálnak orvosolni. Ilyen problémás terület többek között a belvárosi temető is. Boris Bjelovicia: Két év múlva rendezzük az

elhanyagolt temetőt, az önkormányzat szívesen vár minden ide vonatkozó javaslatot – Három egyházi felekezet püspökével kell tárgyalnom a tervekről, arról, hogy engedélyezik-e a parképítést és a tulajdonukban levő földterületért mit kérnek. Az evangélikus püspökkel már szót váltottam erről, amikor a belvárosi evangélikus templom felújításáról beszélünk. Károly atyával még nem léptem kapcsolatba, ő nemrég érkezett, de a református püspökkel sem beszéltem még.

Egyébként meggyőződés, hogy egyikük sem ellenzi azt, hogy a teljesen elhanyagolt sírkert helyén parkot létesítsünk, és ha ez így lesz, akkor – természetesen tartományi vagy köztársasági támogatással – ezt a kérdést is megoldjuk. Arról pedig, hogy a temetőn belül az 1944-es áldozatok tömegsírja van, halottam ugyan, de tervünk jelenlegi szakaszában ilyen részletekkel még nem foglalkoztunk. Önkormányzatunk minden

javaslatot, ötletet, tanácsot elfogad, így – amennyiben ilyen kérelem érkezik – azt is, hogy a tömegsír megjelöljük. Bízunk abban, hogy a park tervét készítő emberekről és a városatyákról elmondható lesz majd az, amit az író édesapjáról megírt: „A tervek elkészültek, apám mérőléccel és zsinórral mért ki mindent, kis cölöpökkel jelölve az utak vonalának mentét s az ültetendő fák, cserjék, bokrok helyét, sőt arra is ügyelt, hogy a városka többnemzetiségű lakosságának a kultúrája is tükröződjék benne.” Ő akkor még nem tudta, hogy alkotásában majd tömegsír is lesz. Ma már ezt tudjuk. Illene hát megjelölni.